

VỀ MỘT ĐẶC SẮC TRONG THI PHÁP VỖ VUA LEAR: CẤU TRÚC CỐT TRUYỆN

TẤT THẮNG *

Tóm tắt: Nếu ta vẫn nói, và cả thế giới đều công nhận rằng William Shakespeare là thiên tài kịch, thì đó chính là thiên tài thi pháp kịch, và trong cái vũ trụ thiên tài ấy đã nổi lên lấp lánh như một ngôi sao: cấu trúc cốt truyện phức tạp. Cấu trúc là một vấn đề cốt tử của thi pháp kịch, trong đó, cấu trúc cốt truyện thu hút nhiều suy nghĩ, luận bàn của các lý luận gia, thi pháp gia, kịch tác gia, v.v...

“Vua Lear” được coi là có cấu trúc cốt truyện rất phức tạp, rất xoắn bện. Tính phức tạp, xoắn bện của cốt truyện “Vua Lear” còn thể hiện ở sự đan xen, chồng chéo nhiều tuyến kịch - tức tuyến hành động trong xung đột. Bên cạnh tuyến chính là tuyến Lear và các con gái, còn những tuyến khác có thể gọi là phụ, nhưng rất quan trọng, được dẫn dắt trong vở bi kịch mà nhiều người cho là có cấu trúc công phu và hiệu quả nhất, rắc rối mà cũng chặt chẽ nhất trong thi pháp kịch Shakespeare.

Từ khóa: cốt truyện, kịch, thi pháp, xoắn bện, Vua Lear, Shakespeare

Abstract: It is often said and universally recognized that William Shakespeare is a dramatic genius. His is the genius of dramatic poetics, and in that universe of genius has emerged shining like a star the complex plot structure. Structure is a crucial issue of dramatic poetics, which attracts many opinions and discussions of theorists, poetics, playwrights, etc...

"King Lear" is considered to have a very complex and twisted plot structure. The complexity and twist of the plot of "King Lear" is also shown in the interweaving and overlapping of many dramatic lines - that is, the lines of action in conflict. Besides the main storyline of Lear and his daughters, there are other lines that can be called secondary but still play very important roles in the tragedy that many people consider to have the most elaborate and effective, the most complicated and tightest structure in the dramatic poetics of Shakespeare's.

Keywords: plot, drama, poetics, twist, King Lear, Shakespeare

0.1. Người đầu tiên - có thể nói như vậy, trong lịch sử lý luận kịch, nêu lên vấn đề cấu trúc cốt truyện không ai khác, ngoài Aristotle. Nhà mỹ học, lý luận thi ca, triết gia Hy Lạp cổ đại này từng phân chia cốt truyện (kịch) thành 2 loại: đơn giản và phức tạp (xoắn bện - twist) và ông ủng hộ, đề cao loại cốt truyện

xoắn bện này. Theo ông: “Cấu tạo cốt truyện hay nhất không nên là loại đơn giản, mà phải là loại xoắn bện”⁽¹⁾. Cũng theo Aristotle, sự biến và nhận biết (vỡ lẽ) là hai yếu tố đóng vai trò quan trọng trong việc xây dựng cốt truyện phức tạp. Aristotle cho rằng: “Trong các vở bi kịch

(1). Anhikist (2003), tr. 53.

có kiểu cốt truyện xoắn bện, sự đổi thay diễn ra cùng với sự đột biến hoặc vỡ lẽ (nhận biết) hoặc với cả đột biến và vỡ lẽ⁽²⁾.

Vậy thì, dựa trên cơ sở lý luận của Aristotle về hai yếu tố: *Sự biến* (hay *đột biến*) và *nhận biết* (hay *vỡ lẽ*), trong cấu trúc cốt truyện kịch kiểu phức tạp, ta hãy khảo sát vở *Vua Lear* (*King Lear*, 1606) của William Shakespeare, một vở kịch được coi là có cấu trúc cốt truyện rất phức tạp, rất xoắn bện... để xem sự thể là như thế nào?

Cảnh trong vở *Vua Lear* (Nhà hát Công cộng, New York, Hoa Kỳ)

Trước hết là về cái gọi là *sự biến* (hay *đột biến*) nó có vai trò làm thay đổi số phận của nhân vật... có khi đến 180°. Sự biến ấy trong *Vua Lear* được trình bày ngay ở phần vào kịch, bằng sự kiện nhà vua trao quyền lực và của cải cho những đứa con, để ông được thênh thang bước vào cõi thọ. Mầm mống của một sự biến đã được báo trước trong cách trao của ông. Ông gọi các cô con gái đến, để hỏi và nghe họ trả lời. Bằng vào trả lời, tức là bằng vào lời nói của họ, ông sẽ quyết định việc trao của cải và quyền lực như thế nào cho họ.

LEAR (...) Vậy ta hỏi các con gái của ta, ngày nay ta đã từ thoái mọi phần, quyền lợi, đất đai, cũng như quan tâm việc nước, vậy thì trong các con, kẻ yêu ta nhất là ai, để cho ân trạch của ta biết mưa đổ xuống tấm lòng nào là nơi xứng đáng nhất?

(2). Anihikist, Sdd. tr.53.

Ta thấy rõ là ông vua này đã mắc một lỗi lầm quan trọng và lớn lao: Trao quyền lợi, đất đai và việc nước... một việc tày đình như thế, mà chỉ dựa trên tiêu chuẩn duy nhất: *Kẻ yêu ta nhất là ai*, và tình yêu đó lại không được chứng thực bằng việc làm, mà chỉ chứng tỏ ở lời nói. Cô chị cả nói trước:

GONERIL - Thưa phụ vương, lòng con yêu phụ vương thật không lời nào tả xiết. Con yêu phụ vương thiết tha hơn cả yêu ánh sáng, yêu vũ trụ, yêu tự do, yêu trên hết mọi vật quý giá nhất đời, yêu như yêu sự sống đầy duyên, đầy sức, đầy nhan sắc, đầy vinh quang; Yêu như chưa có con yêu cha nào bằng, yêu như chưa có cha nào được con yêu như thế; Yêu tới mức không còn hơi sức nữa, và yêu tới độ lời lẽ hoá nghèo nàn; Con yêu cha thực vượt xa mọi bờ bến.

LEAR - Cả cõi đất đai này, từ đây đến đây, với bao nhiêu rừng cây bóng cả và đồng ruộng phì nhiêu, với bao nhiêu sông cá đầy nguồn cùng bến bờ bát ngát, ta cho con làm nữ chủ. Đó là sở hữu của con cùng với Albany⁽³⁾, truyền cho con cháu đời đời. Nào đến thứ nữ của ta thì nói sao? Regan, con rất yêu quý của ta, vợ của Cornwall⁽⁴⁾, con nói đi.

REGAN - Con với chị con đều đúc nên cùng một chất và so với chị, con biết mình, con nào có kém chi?⁽⁵⁾ Nghe trong trái tim chân thật của con, con thấy lời của chị con vừa thốt ra chính là tiếng của lòng con yêu kính đó. Có điều, lời ấy còn xa mới đạt tốc độ nồng nàn. Con nói thực, con thù ghét mọi sinh thú ở đời, duy nhất chỉ thấy được hạnh phúc trong tấm tình con yêu đáng phụ vương rất tôn kính.

LEAR - Thuộc về con và dòng dõi của con

(3). Công tước, chồng của Goneril, con gái đầu của Vua Lear.

(4). Công tước, chồng của Regan, con gái thứ hai của Vua Lear.

(5). Đây là một câu đối thoại tuyệt vời. Có thể Shakespeare đã báo trước cho ta biết về sự giống nhau, một được, "một chất" như nhau: xấu xa độc ác... không ai kém ai... của hai cô chị (T.T)

hưởng thụ đời đời là cả một phần ba phong túc đất nước đẹp tươi này, cũng rộng lớn, cũng hữu tình chẳng kém chi phần dành cho Goneril. Còn bây giờ. Nào, hòn ngọc quý, rất thanh tân mà cả vườn nho nước Pháp và đồng cỏ sữa Becgodin đang cùng ganh nhau để chiếm được trái tim, con nói sao đây để đáng được phần ba đất nước còn trù phú hơn cả phần của hai chị con? Con nói đi!

CORDELIA - Thừa phụ vương, con chẳng có gì đáng nói.

LEAR - Chẳng có gì?

CORDELIA - Con chẳng có gì.

LEAR - Chẳng có gì thì chẳng được hưởng gì hết, nói đi nào.

CORDELIA - Tội thay cho con! *Trái tim con, con không sao nâng nó lên đầu lưỡi được. Con yêu cha đừng theo đạo nghĩa kẻ làm con. Vậy đó thôi, không hơn không kém.*

Những lời chân thật, từ đáy lòng như thế lại làm cho nhà vua nổi giận. Còn những lời đường mật, giả dối đầy ý nịnh bợ của hai cô chị thì làm ông đắc ý. Không đắn đo và cũng *không thêm nghe ý kiến của ai*, ông dùng dùng nổi giận, tước đi tất cả quyền được hưởng của cô con gái út, người con tốt nhất, người con sẽ cứu Lear sau này, hơn nữa, ông còn phán xanh rờn: “*Bước khỏi đây ngay, cho khuất mắt ta! Nhắm mắt dưới mồ dứt khoát là được yên thân, thì tại đây, lấy lại tấm lòng cha, ta cũng dứt khoát tuyệt tình thương nó*”. Thật bất công và quá đáng, Lear còn lấy một phần ba số tài sản, đất đai mà đáng lẽ ra Corderlia được hưởng, để thêm vào phần cho hai cô chị, trao cho hai cô “mọi quyền bính, uy vũ... mọi đặc quyền của một vị quân thượng”, và trao luôn cả vương miện cho họ. Còn Lear, chỉ với 100 viên tuyền tướng dành riêng cho mình do “*các con đòi thợ*”, và ông ta sẽ “*đến ở với mỗi con một tháng, tuần tự luân phiên*”...

Thế là nhà vua lẩn thẩn, hợm mình, ngu dốt và kiêu căng này đã từ bỏ tất cả những gì thuộc quyền hành, tài sản và cả vương miện, chỉ còn giữ lại cái danh tước hã mà thôi. Đây là một

sự biến làm đổi thay 180⁰ cuộc đời, thân phận Vua Lear, người đã *mù quáng* mà tự gạt đi tất cả quyền hành, tài sản, cùng những người thân thích, bề tôi trung thành của mình. Ta nhớ là trước khi rời khỏi ngai vàng, Vua Lear còn trục xuất cả Bá tước Kent⁽⁶⁾, người đã dám can ngăn vua thực hiện cái lệnh điên rồ đó.

Bây giờ, ta hãy xem, sau sự biến trên, thân phận Vua Lear tiếp diễn như thế nào. Ông già chỉ còn cái danh tước hã và mất hết quyền lực, của cải. Theo kế hoạch do ảo tưởng đặt ra, ông sẽ cùng 100 tùy tùng đến nhà cô con gái cả Goneril trước, rồi sẽ đến nhà cô em thứ Regan sau. Hai đứa cô này bàn với nhau:

GONERIL - Em này, chị có nhiều điều rất cần bàn với em, quan hệ đến cả hai chị em ta! Chị chắc tối nay, cha chúng ta lên đường.

REGAN - Đúng rồi, cha đi với chị đây, tháng sau thì đến lượt cha sang em.

GONERIL - Em xem, tuổi già, tính nết cha đổi thay như thế đấy. Những điều vừa thấy đây không phải là chuyện nhỏ. Ông cụ vẫn yêu Cordelia hơn cả, vậy mà, dùng một cái, ruồng bỏ nó, đủ biết ông cụ thiếu suy nghĩ biết chừng nào.

REGAN - Bệnh não tuổi già! Với lại thực ra ông cụ cũng chẳng bao giờ biết giữ mình, gọi là cho có.

GONERIL - Hồi ông ấy tinh táo, phương cương nhất, cũng đã thường sinh ra những con traten đùng đùng. Bây giờ già rồi, bọn mình coi chừng, rồi phải chịu đựng cái cố tật đã kinh niên, mà còn phải tính đến cả những lúc giờ chúng thất thường của cái tuổi khật khừ, đăm đăm.

REGAN - Thế nào rồi chúng mình cũng bị ông cụ thỉnh linh giáng cho những vó đá để, như việc phóng trục lão Kent vừa rồi.

GONERIL - Lúc này, ông cụ đang dở việc tiễn biệt nhà vua Pháp, chị em ta hội ý với nhau ngay đi. Nếu cứ với tình trạng thế kia, mà ông cụ vẫn nắm uy quyền, thì chuyện tự ý thoái vị

(6). Nhà quý tộc, người trung thành với Vua Lear.

mới đây, với chúng ta có thể trở thành một mối hậu họa.

REGAN - *Chúng ta sẽ nghĩ kỹ vấn đề này.*

Ta thấy rõ, qua giọng lưỡi của chúng, sự trở mặt quá nhanh: Chúng sẽ “*nghĩ kỹ vấn đề này*”, mà theo cung cách chúng trao đổi với nhau về vua cha, mà chúng gọi là “ông cụ” ở trên, thì ta có thể thấy vấn đề đó là gì: Cung cách đối xử với vua cha sau này, khi ông kéo một đoàn 100 tùy tùng đến nhà từng đưa mỗi tháng, mà đối xử tàn tệ là cái chắc.

GONERIL - Về mặt ngạc nhiên của ngài thật đúng điệu với những trò ngài vẫn thường dờ chừng. Xin ngài hiểu cho đúng ý kiến của tôi đây. Người có tuổi đáng tôn kính thì phải biết điều. Ngài đưa lại đây 100 quân tùy sai, và kỵ mã, họ bừa bãi, trác táng, lãng loàn quá đáng, khiến triều đình này nhiễm thói hư hỏng ấy, bị coi như một quán trọ ồn ào... Sự phóng túng dâm bôn biến nó thành một quán rượu, một lầu xanh, chứ không còn là nơi cung điện trang nghiêm nữa. Riêng phân liêm sĩ đã đòi phải có một phương cứu vãn tức thời. Điều tôi thỉnh cầu, ngài chấp nhận cho thì hơn, không thì tôi cứ làm đúng phép: Xin ngài rút bớt số người tùy tùng xuống, số người được còn ở lại hầu hạ ngài thì phải là phù hợp với tuổi tác ngài, những kẻ hiểu rõ phận mình, và hiểu rõ phận ngài.

LEAR - Âm ty, quý ngục đây! Bảo thẳng ngựa cho ta ngay! Gọi các tùy tùng của ta đến ngay. Quân nghiệt nữ vô loài, ta không thềm phiến bận đến mi nữa đâu, ta còn một đứa con gái nữa,

Thế là Lear cùng một nửa số tùy tùng kéo nhau sang nhà đưa con gái thứ hai. Ở đó ông đã chứng kiến sự lộng hành của vợ chồng Regan – Cornwall. Chúng đã để Oswald, quản gia của Cornwall hỗn láo với Kent, hầu cận của Vua Lear. Và khi gặp Regan, đưa gái con thứ, mà ông tin rằng sẽ đối xử tốt với ông, thì ông càng phần uất hơn. Nó đuổi thẳng ông đi, bảo ông phải quay lại, gặp Goneril và xin lỗi cô ta.

REGAN - Thôi, van cha! Trí khôn cha yếu đuối lắm rồi, cha nên biết mình là thế. Cha về ở bên chị tôi qua cái hạn một tháng đi, và giải tán nửa số tùy tùng, rồi xin cha lại sang bên tôi mà ở. Hiện tôi không có nhà, chưa *kip chuẩn bị hẳn hoi* chỗ ở tiếp rước cha đâu.

Regan còn ra điều kiện rằng, Lear chỉ được đem theo 25 tùy tùng thôi, “*quá số ấy, con không có chỗ cho họ ở đâu, cũng không chu cấp được*”.

REGAN - Vâng, con xin nhắc lại như thế, bên này không nhận thêm một người.

LEAR (...) (với Goneril) - Tôi sẽ sang bên cô, 50 người bên ấy là gấp đôi 25 người bên này. Vậy tình của cô tốt bằng hai nó.

GONERIL- Người nghĩ lại coi, kẻ phục dịch thì lọ là phải đến 25 người, đến 10 người, thậm chí đến 5 người nữa, ở nhà đã sẵn có gấp đôi số ấy để hầu hạ Người.

REGAN- Mà đến cả 1 người cũng cần gì phải có nữa?

Bị đẩy vào đường cùng, bị những đứa con gái và con rể tàn tệ, bạc đãi, khiến cho không còn chỗ nương thân. Vua Lear vô cùng đau đớn và ân hận. Bây giờ nhà vua đã vỡ lẽ, đã nhận biết; Vỡ lẽ về bộ mặt thật và bản chất thật của hai đứa con gái đầu, và nhận biết về cái sai lầm của mình, khi từ bỏ đứa con gái út. Nhưng sự vỡ lẽ và nhận biết này đã quá muộn, Vua Lear, trong cái đêm bão tố ấy đã già từ chốn triều đình để lang thang như một kẻ hành khất. Từ một ông vua đầy uy quyền và của cải, thành một kẻ vô gia cư giữa đêm giông bão trên cánh đồng. Từ sự mù quáng đến chỗ nhận biết, nhân vật Vua Lear, quả là đã được xây dựng trong một cốt truyện phức tạp, cực kỳ phức tạp là đằng khác.

02. Tính phức tạp, xoắn bện của cốt truyện *Vua Lear* còn thể hiện ở sự đan xen, chòng chéo nhiều tuyến kịch - tức tuyến hành động trong xung đột. Bên cạnh tuyến *chính* là tuyến *Lear và các con gái* - còn những tuyến khác

Nghệ sĩ Barrie Rutter (Cty biểu diễn Northern Broadsides, Anh) trong vai Vua Lear

có thể gọi là phụ, nhưng rất quan trọng được dẫn dắt trong vở bi kịch mà nhiều người cho là có cấu trúc công phu và hiệu quả nhất, rắc rối mà cũng chặt chẽ nhất trong thi pháp kịch Shakespeare.

02.1. Đó là tuyển kịch xảy ra trong gia đình Edgar, con đẻ và Edmund, con hoang của Bá tước Gloucester. Lại một ông bố mù quáng thảm hại, có phần còn hơn Vua Lear, khi ông đã đánh giá hoàn toàn sai về hai đứa con. Kẻ xấu thì cho là tốt, đứa tốt cho là xấu, và kết quả là kẻ xấu, đứa con hoang của Bá tước Gloucester đã lập mưu lừa dối ông... làm ông tưởng rằng đứa con đẻ phản lại ông.

Ta hãy xem cụ thể ở đây sự việc diễn ra như thế nào. Trước hết là sự không bằng lòng với thân phận hèn kém của Edmund, đứa con hoang.

EDMUND - Hỡi bản tính tự nhiên, nữ chúa của ta, ta vì bà mà cúc cung tận tụy. Ta việc quái gì phải tuân theo thói đời hủ bại để cho cái thiên hạ bo bo luân thường đạo lý tước đoạt quyền lợi của ta, chỉ vì lẽ ta ra đòi muộn hơn một thằng anh độ mười mười hai tháng. Sao lại là con hoang, sao lại ti tiện, khi mà chân tay ta cũng đầy đặn, tâm trí ta cũng khôn ngoan, đáng bộ ta cũng rất là hăn hoi như được bất cứ

một hiền đức phu nhân nào sinh hạ? Sao lại giao cho bọn ta tiếng xấu xa, ô nhục, là giống hoang thai? Xấu? Xấu cái gì nào? Từ một cuộc nồng say ân ái của bản nhiên tính người mà thừa hưởng được sức cường tráng của ta, ta lại chả hơn hàng râu, hàng tóc bọn người vợ vẫn ngây thơ, được tạo nên trên những cỗ giường rầu rĩ, chán chường, sau những cuộc giao hoà lim dim ngái ngủ hay sao? *Bởi vậy cho nên, Edgar, ông con chính thức ơi, tài sản của ông phải về tay tôi mới được.* Tấm lòng của bố xé cho con hoang Edmund cũng phải dồi dào như con chính thức Edgar. “Con chính thức”, rõ khéo vẽ trò. Nhưng ông con chính thức ơi, *cái thư này mà đạt được, cơ mưu ta mà thành, thì đứa con hoang Edmund này sẽ cưới lên mình ông con chính thức.* Ta tha hồ mà oai phong, mà phú quý! Lạy quỷ thần thiên địa, xin phù hộ độ trì cho giống con hoang⁽⁷⁾.

Bạn đọc đã thấy rõ tâm địa, mưu mô của đứa con hoang, nhưng ông bố, Bá tước Gloucester thì lại mù quáng... tin vào hần. Hần giả mạo một bức thư có nội dung phản nghịch, mà chữ viết thì bắt chước cho giống nét chữ của Edgar, rồi úp úp mở mở... đưa ông bố vào tròng.

(7). Tất cả những đoạn trích dẫn trong bài này đều từ vở Vua Lear, trong *Tuyển tập kịch Shakespeare*, NXB. Sân khấu, 1995, tr. 565-707. Những chỗ in nghiêng là do tôi nhấn mạnh (T.T)

GLOUCESTER - Vậy giấy tờ gì anh đang đọc thế?

EDMUND - Dạ không có gì.

GLOUCESTER - Không có gì? Thế vừa gửi vội cái gì vào túi? Không có gì thì chẳng cần gì phải giấu như vậy. Đưa xem (...).

EDMUND - Con van tướng công tha tội cho con. Đây là bức thư của anh con thôi, con chưa đọc hết, nhưng chỉ mấy đoạn mới lướt qua con cũng thấy nó không nên để đức ông đọc.

GLOUCESTER - Anh đưa bức thư cho ta.

EDMUND - Đôi đường con đều có tội: Giữ nó lại, cũng như đưa trình đức ông. *Vì nội dung bức thư, theo ý con hiểu ra, thực rất là đáng trách.*

GLOUCESTER - Đưa, đưa đây.

EDMUND - Xin cho con nói trước hộ anh con: Con hy vọng rằng anh con viết thư

này chẳng qua để ướm thử lòng con thôi (đưa thư).

GLOUCESTER (cầm thư, đọc) – “*Sự tôn kính buộc ta phải khuất phục tuổi già, khiến cho cay đắng cả trần gian, mất hết của ta một quãng tuổi đời tươi đẹp nhất. Các cụ giữ riết lấy tài sản của ta, cho mãi đến cái ngày mà chúng ta luống tuổi mất rồi, có muốn phi chỉ tang bồng cũng không còn sức nữa. Anh bắt đầu nhận thấy rằng: Cái thế áp bức già cả kia chỉ là một nếp bạo ngược chỉ ngu và vô ích. Nó trấn áp được ta không phải vì nó mạnh, mà tại người ta cứ nhẫn nại cúi đầu. Mời em sang bên anh, anh sẽ nói rõ hơn. Nếu cha chúng mình ngủ một giấc dài, anh có đánh thức mới dậy, thì em sẽ được hưởng một nửa tài sản của ông già và sẽ mãi mãi là em thân ái của anh. Edgar”.*

- Chà! Mưu mô phản nghịch! “*Ngủ một giấc dài, anh có đánh thức mới dậy... em sẽ được hưởng một nửa gia tài của ông già*”. Thằng Edgar con trai lão! Tay nó nỡ viết những lời này sao? Con tim khối óc của nó nỡ áp ủ những điều như thế sao? - Anh nhận được thư này bao giờ? Ai đưa tới?

EDMUND - Thưa đức ông, chẳng ai đưa

tới, mà đó mới là chỗ tinh vi. Con thấy nó ở cửa sổ phòng con.

GLOUCESTER - Anh nhận ra là nét chữ của Edgar chứ?

EDMUND - Nếu trong thư chỉ nói điều lành thì con dám đoán quyết đúng là nét chữ của anh con; nhưng đây lại khác, thì con không muốn tin là thế một chút nào.

GLOUCESTER - *Đúng chữ của nó đây mà.*

EDMUND - Vâng, thưa đức ông, *quả là tay anh ấy viết thực.* Nhưng con thiết tha mong rằng bụng dạ anh không giống lời thư.

GLOUCESTER - *Nó đã dò hỏi ý anh về chuyện này bao giờ chưa?*

EDMUND - Dạ, thưa chưa bao giờ. *Nhưng con thường thấy anh nói ra miệng rằng, một khi con cái đã đến tuổi khôn lớn, mà cha mẹ ngày ngày suy yếu, thì cha mẹ nên nương dựa vào con, mà để việc quản lý gia tài cho con cái, như thế mới phải.*

GLOUCESTER - Chà! Quân khôn nạn! Rõ ràng giọng lưỡi nó viết trong thư. Quân khôn kiếp! Giống vô loài, nòi nghiệt súc! Nghiệt súc cũng không độc dữ bằng! Đi gọi nó đến cho ta! *Ta sẽ tống nó vào nhà lao! Hừ giống lãng loạn khôn kiếp! Nó đâu?*

Thằng em nham hiểm và đều cáng (mà có thể sau này, Friedrich Schiller đã học Shakespeare trong biện pháp lừa dối - mà nhân vật này tiến hành - để xây dựng nhân vật thằng em Franz Moor trong vở *Những tên cướp?*), ngay sau đó đã tìm cách lừa nốt cả người anh, khi giục anh phải trốn chạy ngay đi kéo ông bỏ đang tức giận vì chuyện gì đó.

EDMUND - Ông bố thì cả tin. Ông anh thì cao thượng, quá xa với điều bậy bạ đến nỗi không ngờ biết tí gì. *Tám lòng ngậy đại ấy thực là đất cho cái mưu của mình.*

Âm mưu ấy tiếp diễn như sau: Khi Gloucester cùng gia nhân, do hiểu lầm Edgar... giữa đêm đốt đuốc đến nhà anh ta để lùng sục, thì hắn ta giả tạo một cuộc đấu kiếm (với Edgar) và hắn

dùng khổ nhục kế: Tự đâm vào tay mình cho máu chảy ra - Thế là Edgar phải trốn biệt giữa đêm khuya mưa gió bão.

Còn Gloucester, ông già cả tin... vì thương xót Vua Lear và căm giận hai đứa con gái cùng tay con rể của vua là Cornwall, bấy giờ đang hoành hành với quyền lực và của cải của chúng, nên đã liên hệ với vua Pháp, cùng nàng út Cordelia... chuẩn bị cuộc chiến, trừng trị bọn Regan, Goneril và Cornwall. Một bức thư mật về kế hoạch đó được vua Pháp và nàng út Cordelia gửi cho Gloucester. Nhưng ông già cả tin đến mù quáng này lại để lộ cho Edmund, đứa con hoang, mà bây giờ ông tuyệt đối tin tưởng. Đứa con nghịch tử, nghịch đê này đã tố cáo ông với bọn Regan, Goneril và Cornwall. Chúng bắt trói, và moi cả hai mắt ông, rồi dẫm chân lên, dí nát ra.

Ta thấy rõ là cùng với Vua Lear lẫn thản, hợm mình và đại dột... là Bá tước Gloucester, người hầu cận già của ông, cả tin, hấp tấp và sơ hở. Sự mù quáng đến thảm hại của họ đã đem đến những hành động tai hại, phản lại họ... và làm cho cuộc đời, số phận họ thay đổi nhanh chóng theo chiều bất hạnh. Hai con người này cùng bị hất ra khỏi triều chính, và trở thành những kẻ vô gia cư, nếu không nói là ăn mày. Họ gặp nhau giữa cánh đồng hoang, vào một đêm giông bão. Sự *nhận biết*, sự vỡ lẽ của hai ông già này thật quá muộn và quá đắt. Người thì gần như mất trí mới nhận ra sự thật, người thì mù cả hai mắt mới thấy rõ mọi điều.

02.2. Cái đặc sắc và cũng là sự hấp dẫn trong cấu trúc cốt truyện *Vua Lear* còn ở sự đan xen “xoắn bện” những tuyến xung đột trong “nội bộ” bọn xấu ác, nó làm tăng bề dày của xã hội, mà Shakespeare diễn tả trong kịch. Mặt khác, trong số những nhân vật xấu ác, phản diện của vở kịch, ngoài những nhân vật mà ta đã làm quen và hiểu biết như hai cô con gái Goneril, Regan, và Cornwall, con rể của Vua Lear, và Edmund, con hoang của Bá tước Gloucester, ta cần chú ý

thêm nhân vật Oswald. Hắn là một kẻ hèn hạ, tay sai mặt hạng của cô chị cả Goneril, người từng suýt bị Kent, Bá tước hầu cận của Vua Lear đâm chết, nhưng được bọn xấu ác cứu, và tiếp tục làm tay sai đắc lực cho bọn chúng... Bây giờ nói về nội bộ phe phản diện, tạm gọi là như vậy.

02.2.1. Edmund, như ta đã biết, sau khi lừa dối cha, làm ông ta hiểu lầm Edgar, đứa con trai cả cao thượng của mình, đến nỗi anh ta phải bỏ nhà mà chạy trốn... Và, Edmund sau khi tố giác Gloucester với bọn xấu ác... đã bỏ mặc cho chúng móc hai mắt ông già. Như đã biết, hắn lại được bọn xấu ác trọng dụng, rồi mon men leo lên hàng quan chức. Hành động tội ác man rợ là móc mắt ông già Gloucester... của Cornwall đã làm một gia nhân tốt của hắn phản nộ. Người này đâm Cornwall bị thương, đến chết. Khi Cornwall chết rồi, thì chị em Goneril và Regan càng hiểm khích nhau hơn, vì cả hai đều muốn tranh giành Edmund. Một mặt, tranh giành quyền lực, mặt khác - Regal, khi chồng đã chết thì việc thêm muốn hắn ta là có thể hiểu được. Còn Goneril, có chồng là công tước Albany, còn sờ sờ ra đó, thì sao lại muốn giành lấy Edmund... Có thể đó là tính ngoại tình thường trực ở một số đàn bà đã có chồng, nhưng với Goneril, còn có nguyên nhân khác: Công tước Albany, chồng cô ta, là người tốt, luôn luôn không đồng ý với những hành động tàn ác của cô ta, có xu hướng hợp binh với phe Cordelia và Vua Pháp chống lại chị em cô ta.

GONERIL (...) (*Trao cho Edmund một chiếc nhẫn tín vật*) - Thôi, khỏi phải nói gì thêm. Cái hôn này, nếu nó dám thốt được hết lời, sẽ đưa được dững tâm kia vượt mọi tầng mây. Chàng hiểu chứ? Thôi tạm biệt.

EDMUND - Xin nguyện vì nàng sinh tử cũng liều.

GONERIL - Chàng Gloucester⁽⁸⁾ thân yêu của em! (*Edmund vào*). - Ôi! Đây đàn ông, đó cũng đàn ông⁽⁹⁾, khác nhau xa lắm bấy! Ai

(8). Gọi Etmon bằng tên cha: Gloucester

(9). Âm chi Công tước Albany, chồng cô ta

kia mới đáng cho ai chiều chuộng. Đây thì anh chàng đàn độn chiếm giữ mãi tâm thân này.

Ta đã nghe từ chính mồm Goneril nói về công tước Albany, chồng mình. Bây giờ ta hãy xem đoạn đối thoại sau đây giữa hai người, để thấy mối quan hệ của họ đã đi đến chỗ rạn nứt, không hàn gắn được nữa, do bản chất tốt của Albany, nhất là do sự phẫn nộ của Công tước trước những việc làm tàn ác của người vợ.

ALBANY - Kìa kìa, nhìn lại bộ mặt mà coi, quý cái ơi! Chính sự thô bỉ ở ngay trên mặt quý lại không ghê tởm bằng trên mặt đàn bà.

GONERIL - Ô! Làm bộ lên mặt rơm!

ALBANY - Quân biến chất đến mất cả tư dung, hãy vì hổ người mà đừng bày mãi vẻ quý quá lên bộ mặt mỹ miều kia nữa. Ta mà thả sức cho hai tay này được bắt bình theo máu của ta, thì ta đến xé nát bóp như da thịt xương tủy mù ra mắt... Phúc cho mù, đồ quý cái, được cái lột phụ nữ bao che.

GONERIL (*châm biếm*) – À ! Giờ thì ông lại ra dáng đàn ông rồi cơ đấy !

Cuộc đấu khẩu đầy tính xung đột trên giữa hai vợ chồng Albany và Goneril... chắc chắn sẽ dẫn tới kết thúc bằng họ phải triệt tiêu nhau. Nhưng, như Albany đã nói, vì Goneril được cái “lột phụ nữ bao che” cho nên Công tước đã không xé nát, bóp như da thịt xương tủy mù ra. Còn Goneril thì lại thông đồng với Edmund để giết Albany. Mụ phái tên Oswald, mà tôi đã đề nghị bạn đọc lưu ý ở trên, đem một bức thư mật trao tận tay Edmund. Điều đó làm cho cô em Regan, người đã trở thành tình địch của cô chị Goneril, và muốn giành lấy Edmund từ tay cô ta... đặc biệt quan tâm. Regan ta gặp Oswald dò hỏi.

REGAN - Tướng công Edmund không vào gặp chủ người sao?

OSWALD - Bẩm không.

REGAN - Thư chị ta gửi cho tướng công, trong nói những gì ?

OSWALD - Bẩm chúng tôi không được biết.

REGAN - Đi gặp như thế, hẳn là để tính cho

xong một việc hệ trọng. Gloucester bị khoét mắt mà lại cứ để lão sống, như thế thật ngại vô ngần. Đi tới đâu, lão lại khuấy động lòng người oán ta tới đó. Edmund đi chuyến này, ta đoán thế, vì tội nghiệp cho lão, tính cho lão sớm rút khỏi cuộc sống tối tăm kéo dài, tiện thể cũng là để dò xét tình hình quân địch.

OSWALD - Thưa phu nhân, chúng tôi phải mang thư đi tìm ngài ấy ngay.

REGAN - Quân ta mai lên đường. Người ở lại đây, đường sá bây giờ nguy hiểm lắm.

OSWALD - Dạ, bẩm không thể được. Chủ tôi cần dặn mãi và trông tôi phải mau xong việc này.

Rõ ràng Regan cố tính nói lảng sang những chuyện khác, làm ra vẻ không thèm quan tâm đến bức thư nhiều lắm. Nhưng rồi cuối cùng, cô ta không kìm nén được đành vào thẳng vấn đề:

REGAN - Việc gì lại phải viết thư cho Edmund? Tin tức thì dặn miệng người không được sao? Chắc là có chuyện gì đây... Biết đâu... Này, anh chàng, ta rất là quý hóa anh, anh đưa ta mở thư ra coi thử.

OSWALD - Bẩm bà, quả thực, chúng tôi...

REGAN - Này ta biết cô chủ anh không có yêu gì chồng chị ấy đâu, ta biết chắc thế. Lần trước sang đây, bà ta cứ đưa mắt liếc mãi chàng Edmund, rất là kỳ! Ngụ ý rất nhiều ý tứ! Anh là người tâm phúc của bà ta, ta biết.

OSWALD - Dạ, tôi ấy ạ?

REGAN - Ta còn lạ gì! Anh là tâm phúc của bà ta, ta biết. Cho nên ta nói điều này để anh rõ. Chồng ta thì chết rồi. Edmund với ta từng giao ước với nhau đã nhiều rồi. Chàng về với ta là thuận hơn là về với chủ người. (...) Thôi chào. À! Nếu tình cờ mà người biết được tin tức lão mù phản nghịch kia, thì phúc phận giàu sang sẽ tha hồ về tay kẻ nào kết liễu cuộc đời của lão.

Như vậy, chuyến đi gấp của Oswald... có hai nhiệm vụ quan trọng: Một là đưa lá thư mật của cô chị Goneril cho Edmund, lá thư mà cô em Regan gắng hỏi mãi Oswald không nói, hai là nếu gặp Gloucester thì giết ông

già... Và cuộc gặp ấy đã diễn ra thật bất ngờ: Edgar đã cải trang thành một nông phu trên cánh đồng gần nơi giao chiến giữa quân Anh và quân Pháp... đang đi cùng Gloucester (lúc đó ông già chưa nhận ra Edgar, đứa con đẻ của mình...) thì bất ngờ gặp Oswald. Hắn rút kiếm xông vào định giết Gloucester. Nhưng Edgar ngăn lại... và hai người, Edgar và Oswald đánh nhau. Oswald bị Edgar dùng gậy quật chết. Trước khi chết, hắn trao cho Edgar cái túi trong đựng bức thư mật của Goneril gửi Edmund. Edgar mở thư ra đọc. Nguyên văn như sau: *“Chàng ơi hãy nhớ lời thề thốt giữa đôi ta. Không thiếu gì cơ hội cho chàng thủ tiêu y. Chàng mà quả quyết, khắc tìm ra lúc và nơi thuận tiện để ra tay. Nếu y toàn vẹn mà khỏi hoàn thì thôi, thế là hết. Thiếp đành phải chịu là tội nhân trong tay y, mà giòng y nằm là nơi tù hãm thân này. Xin chàng giải cứu cho thiếp thoát khỏi sự ô nhục kia, và để tạ công lao chàng, xin đợi rước chàng vào địa vị của y. Tiện thiếp - mong chóng được xưng là ái thê - là Goneril của chàng, bái bút”*.

EDGAR - Ôi! Hiềm hóc thay là bụng dạ đàn bà! Mưu tính giết chồng đây! Lại chọn ông em của ta vào chân thay thế. (...) *Khi nào cần ta sẽ đưa bức thư ô nhục này ra trình cho ngài Công tước rõ là chúng muốn hại ngài.*

02.2.2. Với tính cách như hai con gái đầu của Vua Lear, mà ta đã biết, thì cuộc xung đột chị - em, vợ - chồng sẽ diễn ra ác liệt đến chỗ một mất một còn, cụ thể là đến chỗ giết hại lẫn nhau, là một sự tất nhiên. Goneril sau âm mưu hại chồng, nhờ bàn tay của tên Edmund... thì chắc chắn sẽ quay ra giết hại Regan, đứa em gái, cũng đang có âm mưu chiếm đoạt mọi quyền hành và tình ái.

Nhưng, hãy tạm gác chuyện đó lại, để bàn về mối xung đột anh em, tức là xung đột giữa Edgar và Edmund. Sau khi bị em Edmund phản bội, và để tránh sự trừng phạt, do hiểu lầm của người cha, Edgar đã lang thang như một

kẻ hành khất, diên đại giữa cánh đồng và ngẫu nhiên gặp người cha với nỗi đau khổ do chính đứa con hoang Edmund gây nên. Lúc ấy hai khuôn mặt của người cha, lão quan Gloucester “máu chảy ròng ròng đã bị khoét mất đôi hòn ngọc quý” và Edgar, đứa con bị chính người cha ruồng bỏ và định giết lại dắt cha đi ăn mày và cứu ông khỏi cơn tuyệt vọng. Và, trên đường bôn tẩu, họ đã bất ngờ gặp Oswald đang muốn tìm giết Gloucester, theo lệnh của Regan. Oswald rút kiếm xông vào định đâm ông già đã bị khoét cả đôi mắt, nhưng Edgar chống lại, đánh lại hắn, giết chết hắn và lấy được bức thư của Goneril gửi cho Edmund... bảo hắn giết chết Albany, chồng thị, như ta đã biết.

Vậy là, Edgar lên đường trở về hoàng cung, tìm gặp Công tước Albany, để

trao bức thư ấy. Cuộc gặp gỡ bí ẩn này còn vì một mục đích cao hơn, như các bạn sẽ thấy qua tình tiết dưới đây.

EDGAR (với Albany) - Bẩm đức ông, nếu ngài đoái nghe chuyện một kẻ hạ tiện thì chúng tôi xin thưa với ngài một vài lời.

ALBANY (với Edmund và hai người đàn bà) - Các người cứ đi trước ta sẽ ra ngay. (Với Edgar) - Nói đi.

Edmund, Goneril, Regan, tướng sĩ và quân lính vào.

EDGAR - Trước khi xuất trận, xin ngài hãy đọc bức thư này. Nếu ngài toàn thắng, xin cho thối kèn hiệu để gọi kẻ trao thư. Tuy trông khốn khổ bề ngoài, chúng tôi cũng tiến dẫn lên ngài một dấu sĩ chứng minh được điều trong thư đã nói.

ALBANY - Khoan, chờ ta đọc xong thư đã.

EDGAR - Chúng tôi không được phép chờ. Nhưng đến lúc cần, xin cho sứ giả thông báo hiệu kèn, chúng tôi sẽ trở lại.

ALBANY - Vậy, chào. Ta sẽ coi kỹ bức thư.

Tình tiết Edgar trở lại, với tư cách là một dấu sĩ đọ gươm với Edmund sẽ diễn ra ở cuối vở kịch, là tình tiết mở nút tất cả những tuyến, những mối rắc rối và hợp lại để dẫn toàn bộ xung

Vua Lear (Hopkins) gặp lại con gái Cordelia (Florence Pugh)

đột kịch lên tới *đỉnh điểm* (*point culminant*) của nó, như bạn đọc sẽ thấy.

02.2.3. Còn bây giờ, để chứng minh thêm cho tính chất phức tạp, xoắn bện của cốt truyện trong vở *Vua Lear*, ta hãy trở về với tuyến xung đột gần như là quán xuyên của vở là xung đột giữa ông và những người con gái của mình.

Với hai cô chị, Goneril và Regan thì Lear đã chịu bao cay đắng, đau khổ, căm giận và hối tiếc... và bị đuổi khỏi vương triều, để từ một nhà vua trở thành lão già ăn mày gần như mất trí. May mà trên đường lang thang, giữa đêm giông bão Lear đã gặp được Edgar, Gloucester và cả Kent nữa, những người bị đuổi khỏi triều đình và lang thang, khốn khổ như ông ấy, hơn nữa có người khi bị chính ông ruồng bỏ, đã cứu

mạng ông ấy và giữ ông ấy gặp lại Cordelia cùng Vua Pháp, đang trên đường tiến về cung đình vương triều Anh quốc, để trừng trị bọn xấu ác, phản bội nhà vua và những người lương thiện.

CORDELIA - Chúa thượng có nhận ra con không?

LEAR - Người là một vong hồn, ta biết, người chết từ bao giờ?

CORDELIA - Vẫn thế, người

vẫn còn hôn mê.

LEAR - Ta đã ở đâu? Ta đang ở đâu? Trời sáng đẹp làm sao? Ta bị hắt hủi quá đỗi, quá chừng! Thực vậy, ta mà thấy ai bị thế này, ta xót thương đến chết mất!

CORDELIA - Ôi! Xin người hãy nhìn lại con, xin người đưa tay ban phúc lành cho con. Đứng, chúa thượng ơi, xin đừng quỳ như thế!

LEAR - Ta xin nàng đừng có giễu ta. Ta là một lão già hủ bại, tám mươi tuổi đầu có thừa rồi đó (...). Và thực tình, ta e cũng không còn được mình nữa. Hình như ta cũng có biết nàng (...), bà là (...) con gái Cordelia của ta.

CORDELIA - Vâng, đứng rồi, chính con đấy, chính con đấy.

(Còn nữa)

* PGS, Nghiên cứu Nghệ thuật sân khấu.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Anikist, *Lý luận kịch ở Phương Tây nửa đầu thế kỷ XIX*, (bản tiếng Anh), NXB. Khoa học Moscow, 1980.
2. Anikist, *Lý luận kịch từ Aristôt đến Lessin*. Tất Thắng dịch; NXB. Văn học, 2003, tr. 53
3. Willilliam Shakespear, *Tuyển tập kịch Shakespear*, (nhiều người dịch), NXB. Sân khấu, 1980.

Ngày Tòa soạn nhận được bài: 27/6/2024; Ngày phản biện, đánh giá: 20/7/2024

Ngày chấp nhận đăng: 10/8/2024; Ngày đăng: 20/9/2024